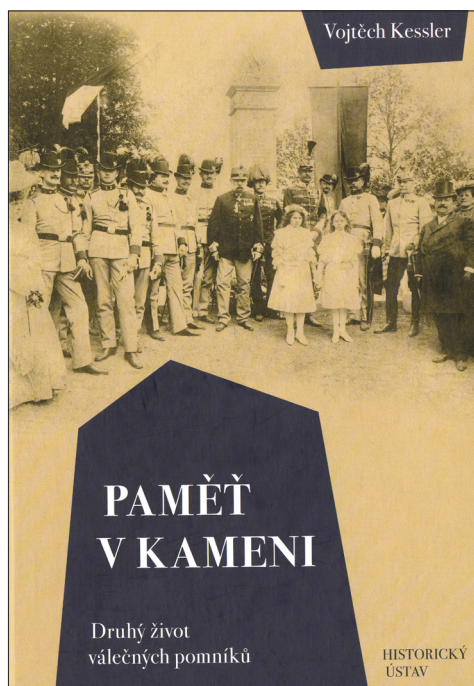

Recenze

Vojtěch Kessler: *Paměť v kameni. Druhý život válečných pomníků.* Historický ústav, Praha 2017, 336 s.

Když – již před drahými lety – byla publikována úspěšná kniha Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného *Pomníky a zapomínky* (Paseka 1996), mohlo se mnohým zdát, že téma pomníků a s nimi spojovaných událostí bude konečně v domácí historické produkci výrazněji reflektováno, a to úměrně svému významu a badatelským možnostem. A i přes to, že je tuzemská laická i odborná veřejnost čas od času konfrontována s úvahami nad obnovou Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí či reinstalací pomníku maršála Raddeckého na náměstí Malostranském (v obou případech v Praze) a stejně tak i s několika obdobnými kauzami, výraznější boom „pomníkové“ tematiky se posléze nekonal.

Nutno dodat, že se tak stalo k obecné škodě a i proto je Kesslerova kniha vítaným obohacením našeho poznání v daném tématu. Tématu s aspekty vojenských, kulturních, sociálních, ale i politických dějin. Konečně jde o text mladého historika (ročník 1985) – tj. minimálně zatíženého osobní zkušeností s československou realitou, a tudíž ve svých historiografických počinech uvažujícího v širších a snad i odvážnějších horizontech a souvislostech.

Silným motivem celého textu je autorova znalost příslušné ikonografie – ať již se jedná o dobové grafiky, plány, či fotografie. Na první pohled se může zdát, že některé specifické

typy pramenů mu v široce pojatých souvislostech unikly (např. modely pomníků, vyobrazení na mincích a pamětních medailích), ale v dalším kontextu je patrné, že autor je zná. O to větší je škoda, že s nimi ve svém líčení výrazněji nepracoval. Kniha by tak jistě získala na dalším zajímavém rozměru. Obdobně je nutno autora ocenit i za poctivou práci s historickými prameny a velice podrobnou a hlubokou znalost odborné literatury – včetně regionální (současné i dobové), v obou případech ne vždy zcela běžně dostupné. V době obecného sklonu k silně teoreticky zaměřeným statím s absencí náležitého primárního výzkumu je to celkově velmi sympatický jev této knihy.

Výše zmiňovaná autorova znalost regionální literatury a primárních pramenů knize propůjčuje velkou míru autentičnosti a čtenář je konfrontován s mnohými drobnými událostmi, peripetii a motivacemi konkrétních jedinců a korporací při vzniku toho či onoho pomníku, případně formování jeho příběhu. Ať již jde např. o aktivity národnostně orientovaného katolického kněze a jezuity P. Aloise Slováka – iniciátora proslulé slavkovské Mohyly míru, vybudované v centru slavkovského bojiště těsně před 1. světovou válkou, nebo případně o vyvrácení dlouhodobě a tvrdošijně tradované fámy o sebevraždě sochaře Adolfa Mayerla – autora monumentálního bronzového lva na vrcholu tzv. Jubilejního pomníku u severočeského Chlumce (na paměť bitvy z roku 1813). Tento čin měl sochař spáchat po údajném upozornění na nepřírozeně strnulý postoj onoho lva – a to přímo na hromadném hrobu padlých z bitvy.

Obdobně minuciózní jsou i pasáže věnované aktivitám Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 a jeho zakladateli Janu Nepomuku Steinskému. To právě aktivity Komitétu postupně přetvořily bojiště u Hradce Králové a obdobně i další místa spojená s událostmi roku 1866 v unikátní a jedinečnou krajinu válečné „paměti“ dokumentující dramatické události nejen této války, ale konečně i proměnu chápání dějinné stopy celého konfliktu. Otisk, který se posléze dochoval až do dnešních dnů.

Výběr analyzovaných pomníků je jasný a poskytuje studii tematickou jednotu a řád – jedná se o válečné pomníky zachycující významné bitvy odehrávající se na území českých zemí – konkrétně se jedná o bojiště u Kolína, Slavkova, Chlumce u Ústí nad Labem a bojiště u Hradce Králové. Mimo Bílou horu a Jankov, bitvy z období třicetileté války se jedná prakticky o nejdůležitější místa českých vojenských dějin, a mj. také to vedlo k jejich náležité „pomníkové“ prezentaci. Na druhé straně se tyto pomníky – z mnoha důvodů v knize zmiňovaných a popisovaných – nestaly součástí českého „národního“ uvažování či „vyprávění“. Jejich společenská prezentace tak prošla mnohými nečekanými peripetii, změnami a často šlo i o jejich prostou fyzickou existenci.

Tento stav se např. výrazně odrazil na osudu pomníků na napoleonském bojišti u severočeského Chlumce. Zatímco většina z nich byla spíše tolerována – tzv. Ruský pomník u Přestanova nemohl ani před rokem 1989 propadnout do úplného zapomnění. Autor knihy vnímá a popisuje i tyto nuance ve svém líčení, byť právě tento „dvojí“ metr v případě chlumeckého bojiště by si jistě zasloužil podrobnějšího rozboru. V některých ohledech by se poté naskytla možnost komparovat přístup předlistopadových odpovědných míst s historickým povědomím a společenskou odpovědností porevolučních garnitur veřejných činitelů. Tato komparace, byť spíše neradostná, by nás ovšem již s největší pravděpodobností odvedla od tématu knihy...

Na textu je sice patrné, že autor má nejbližší k událostem bojiště královéhradeckého, ovšem i tak je jeho líčení i pro ostatní bojiště a pomníky vyvážené a prokazuje znalost věci. Samozřejmě tento výběr mohl být doplněn o některé další drobnější záležitosti – např. bojiště u Štěrbohol s tzv. Schwerinovým pomníkem. Ten padl za oběť proměně jeho bezprostředního okolí na válečný hřbitov za 2. světové války atd., ale to nic nemění na reprezentativnosti předloženého výběru. Ten je pro autora textu prostředkem pro celkové zhodnocení „historické skutečnosti“ obsažené v jednotlivých pomnících a ke sledování proměn historického povědomí v proměnách času navázaného na tuto skutečnost.

Kniha má samozřejmě i své diskutabilnější stránky, ostatně jako téměř každý text vznikající v určitém prostředí a s určitou vizí. Především ačkoliv se jedná o svazek z ediční řady *Práce Historického ústavu AV ČR*, ten je konečně autorovým domovským pracovištěm, textu by rozhodně prospěla výraznější a důslednější jazyková úprava. Při její absenci text často ztrácí na rytmu a někdy je jeho líčení ne zcela přesvědčivé. I proto je příliš patrný prvotní účel jeho vzniku – tj. vysokoškolská kvalifikační práce. Přitom tematicky tento text může oslovit skutečně velkou čtenářskou skupinu a výraznější redakční práce by tomu měla odpovídat.

Obdobně můžeme diskutovat i nad samotnou konstrukcí zmiňovaného „Druhého života válečných pomníků“, jak zní i podtitul knihy. Autor chápe pomník jako „kousek interpretace historické skutečnosti“ (Kessler, s. 269) a počátek jeho „druhého“ života vnímá při změně společenských vazeb charakteristických pro dobu jeho vzniku. Tím je v tomto případě vznik samostatného Československa v kontrapozici vůči předchozí tradici Rakousko-Uherska. Z této pozice se následně odvíjí i autorův náhled na úspěšnost či neúspěšnost existence toho kterého pomníku. Pro mnohé jistě vše toto náleží do existence a života pomníku jako takového – tj. života „prvního“ – slovy jiného historika prof. Ivana Šedivého: „Pomníky samy o sobě nevyjadřují vůbec nic; to my sami do nich v souladu s naším paměťovým diskurzem vkládáme odpovídající obsahy a struktury.“ (Šedivý, LN). A jistě je zde v tomto případě prostor i pro širší odbornou diskusi...

Při celkovém zhodnocení knihy Vojtěcha Kesslera je dobré připomenout ještě jednu zajímavou a sympatickou skutečnost, a to její v zásadě velmi pevné ukotvení v českém re-enactmentu (v českém překladu historická rekonstrukce). Dlouhodobé inscenování „rekonstrukcí“ historických bitev skupinami nadšenců je nejen celosvětovým, ale stejně tak českým fenoménem. Fenoménem, který se i přes některé občasné bizarnosti a výstřelky stal velice silným kulturním projevem, často podnětem pro intenzivní badatelské aktivity, ochranu jak zmiňovaných, tak i mnoha dalších válečných pomníků, pamětihodností a celkového prohloubení vztahu veřejnosti k vlastní identitě a historii. Mnoho z původně regionálních badatelů na tomto poli poté dosáhlo v pravdě vynikajících a relevantních historio-grafických výsledků (např. Zdeněk Jánský, Karel Sáček).

Silná vazba zmiňované knihy k tomuto jevu (re-enactment) – původně vzniklému ve Spojených státech amerických na historických bojištích občanské války – je možná na první pohled zanedbatelným, přesto důležitým odrazem toho, co je v každé tvorbě důležité a nosné – vyrovnání se současnou společenskou realitou. Mimo kvalifikovaný historický text je proto možno předloženou knihu rovněž chápat coby příspěvek k upevnění či redefinici našeho vztahu k paměti a dějinám. A v neposlední řadě k v současnosti tolik diskutovanému

kulturnímu dědictví, ohrožovanému jak v nedávné minulosti, tak často i v dnešních výrazně svobodnějších a otevřenějších časech. I proto je možno knihu mladého historika Vojtěcha Kesslera nejen ocenit, ale i plně doporučit čtenářské pozornosti.

(Libor Jůn)